

1. Populační vývoj obcí v území intenzivních socioekonomických vazeb na Jadernou elektrárnu Dukovany 1990-2014

Ivana Přidalová

Vývoj počtu obyvatel je tradičně považován za indikátor atraktivity území pro bydlení obyvatel, který reflektuje nejen sociální a ekonomické podmínky, ale celkovou situaci v lokalitě a širším regionu (Ouředníček, Novák 2012). Přestože Hampl (1996) za vhodnější indikátor současného společenského rozvoje při hodnocení systému osídlení považuje spíše koncentraci progresivnějších funkcí, ve shodě s Musilem a Müllerem (2008) považujeme vývoj počtu obyvatel za stále relevantní pro poznání žitého prostoru konkrétního území, které je specifickým populačním vývojem dotčeno. Na přetrvávající význam vývoje počtu obyvatel poukazuje také nedávná studie Ouředníčka a kol. (2011) zabývající se problematikou depopulace periferních území, kde autoři vysvětlují riziko vzniku sestupné spirály odlivu obyvatelstva a snižující se kvality života v duchu Myrdalovy teorie oběžné kumulativní kauzality.

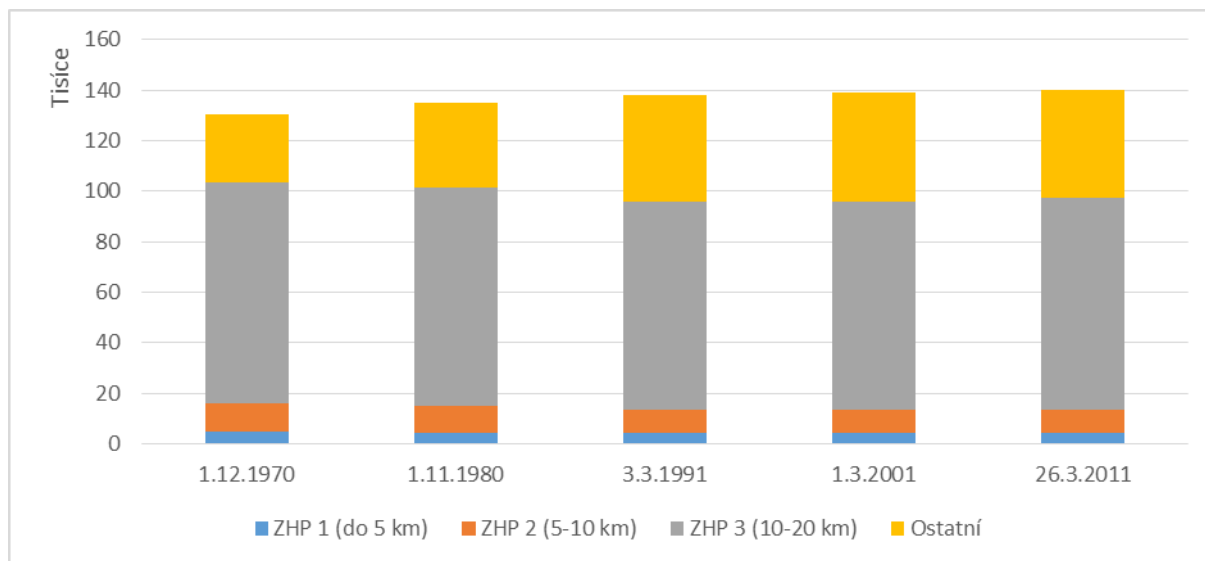
Základní ukazatel populační dynamiky – přírůstek obyvatelstva – je tvořen dvěma složkami: přirozenou a mechanickou (migrační) měnou. Zatímco přirozený přírůstek je výsledkem probíhajících procesů porodnosti a úmrtnosti bydlícího obyvatelstva, migrační měna vychází z údajů o počtech přistěhovalých do sledovaného území a vystěhovalých z něj. Poskytují tak syntetickou informaci o dosavadní dynamice populačního vývoje a významu jednotlivých procesů. Neméně důležitým faktorem budoucího demografického vývoje je současná struktura obyvatelstva podle věku či jiných charakteristik, jež jsou pro co nejpřesnější prognózu budoucího populačního vývoje běžně využívány metodami demografické analýzy (viz např. Burcin a kol. 2013). Na druhé straně existuje řada faktorů, jež mohou další populační vývoj zásadně ovlivnit, ale které lze pouze obtížně predikovat, protože mohou záviset na politických a ekonomických rozhodnutích.

Cílem mapového listu je proto využít znalosti dosavadního populačního vývoje v období let 1991-2014 a aktuální věkové struktury a na jejich základě uvnitř sledovaného regionu Jaderné elektrárny Dukovany identifikovat oblasti, ve kterých lze předpokládat různé podoby budoucího vývoje počtu obyvatel. Ambicí předkládané analýzy není kvantifikace počtu obyvatel a jejich struktury v případě realizace jednotlivých scénářů uvažovaných v souvislosti s budoucím vývojem jaderné elektrárny, ale spíše poskytnutí vodítka pro pochopení odlišného vývoje, který je možné očekávat v různých částech zájmového území.

V mapovém listu jsou využita data Českého statistického úřadu. Za prvé se jedná o Databázi demografických údajů, z níž jsou přežaty údaje o přirozeném a migračním přírůstku a středním stavu obyvatelstva v obcích v zájmovém území v letech 1991-2014. Druhým zdrojem dat jsou informace o věkové struktuře obcí k 31. 12. 2014. Dále je v mapě zobrazeno několik variant diferenciací území stanovených na základě (i.) dopravní dostupnosti největších měst, (ii.) vymezení vnitřní periferie podle charakteristik obyvatelstva, trhu práce a bytového fondu (Musil, Müller 2008) a (iii.) zón rezidenční suburbanizace v roce 2010 (Špačková a kol. 2012). Metodou kartogramu jsou znázorněny tři varianty dosavadního populačního vývoje obyvatelstva obcí podle indexu vývoje počtu obyvatel vzhledem k roku 1991. Bodové značky zvýrazňují obce s nepříznivou (stárnoucí) věkovou strukturou obyvatelstva, jež byla definována jako podprůměrný podíl dětí do 15 let nebo nadprůměrný podíl obyvatel starších 64 let.

V dlouhodobém pohledu od roku 1970 se úhrnný počet obyvatel sledovaného regionu EDU výrazně neměnil (graf 1.1). Mezi nejmarkantnější vývojové tendence patří zvýšení počtu obyvatel mimo zóny havarijního plánování (ZHP), způsobené zejména vysokým migračním přírůstkem v 70. a první polovině 80. let (maximum 24,3 ‰ v letech 1981-1985), jež pravděpodobně souvisely s výstavbou sídlišť Hájek a Nová Borovina v Třebíči, určenými pro pracovníky nově vybudované elektrárny (Frantál a kol. 2016).

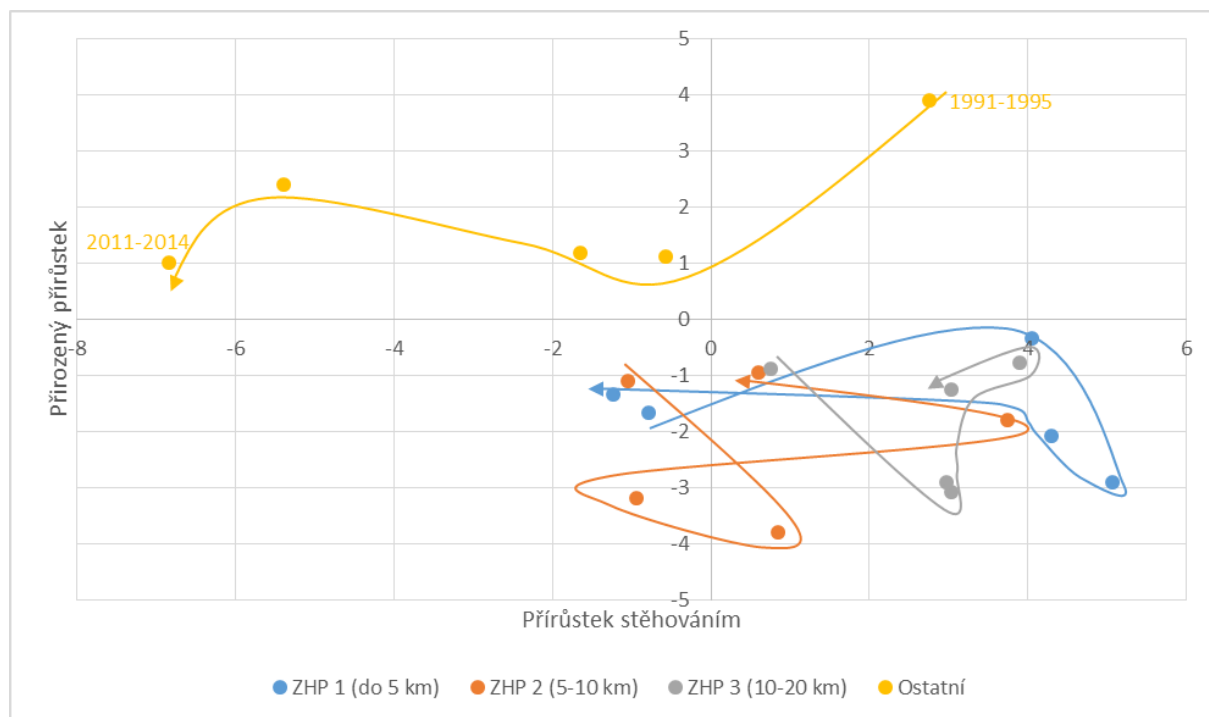
Graf 1.1: Počet obyvatel v zónách území intenzivních socioekonomických vazeb na EDU podle Sčítání lidu 1970-2011

Zdroj: ČSÚ 2013

Při zaměření pozornosti na jednotlivé komponenty přírůstku obyvatelstva v období od roku 1991 v zónách havarijního plánování v rámci funkčního regionu EDU je patrný poměrně diferencovaný vývoj (graf 1.2). Patrně díky vysokým hodnotám migračního přírůstku v předchozím období si území mimo ZHP jako jediná ze sledovaných zón zachovává kladný přirozený přírůstek. Postupně, vzhledem k nepříznivému ekonomickému vývoji (mj. poklesu počtu pracovních míst) a zřejmě z části i v souvislosti s rozvojem procesu suburbanizace, ale dochází ke snižování migrační atraktivity města Třebíče, a tím i celé „zóny“. Ve třech zónách havarijního plánování je vývoj přirozeného a migračního přírůstku v čase bez zřetelného jednoznačného trendu, přičemž v posledním sledovaném období celkově obyvatelstvo získává pouze 3. zóna HP (avšak pouze díky kladnému migračnímu saldu).

Graf 1.2: Vývoj přirozeného a migračního přírůstku obyvatelstva v území intenzivních socioekonomických vazeb na EDU podle ZHP v letech 1991-2014

Zdroj: ČSÚ 2015

Poznámka: Pětileté (příp. čtyřleté) průměry přirozeného a migračního přírůstku na 1000 obyvatel. Směr šipky ukazuje posloupnost v čase: 1991-1995, 1996-2000, 2001-2005, 2006-2010, 2011-2014

Z mapového listu v podrobnosti jednotlivých obcí je patrné, že populačně ztrátová byla mezi lety 1991 a 2014 především území ležící v periferní poloze při krajské a státní hranici. Většina obcí v zájmovém regionu, dnes vykazuje také další spíše nepříznivé charakteristiky jako nízký počet obyvatel, nadprůměrný podíl staršího a/nebo podprůměrný podíl mladého obyvatelstva. Právě malé obce, kde dochází ke kombinaci depopulace a stárnutí obyvatelstva, lze z hlediska dalšího populačního vývoje považovat za potenciálně nejvíce rizikové. V případě zhoršení sociálních a ekonomických podmínek v regionu by depopulační trend mohl být dále posílen a vývoj v obci by mohl směřovat k bludnému kruhu oběžné kumulativní kauzality. Populační přírůstky byly zaznamenány nejen v suburbánním zázemí větších měst, jež lze chápat jako rozvojové oblasti Česka, ale i v některých obcích ležících na pomyslné spojnici Třebíče a Dukovan uvnitř rozsáhlé periferní oblasti krajů Vysočina a Jihomoravského (vymezení rozvojových a problémových oblastí Česka viz v Novák, Netrdová 2011, s. 733-734). Většinou se jednalo o populačně větší obce s mladším obyvatelstvem, jež lze díky kombinaci příznivějších faktorů považovat za spíše atraktivní území. Konkrétní důsledky případného zhoršení sociálně-ekonomického vývoje v regionu (např. ztráty finanční podpory obcí a růstu nezaměstnanosti) lze však jen obtížně odhadovat. Vzhledem k příznivějším dosavadním podmínkám je však možné předpokládat, že by zde pravděpodobně mohly být relativně mírnější než v ostatních částech regionu.

Literatura

BURCIN, B., KUČERA, T., ŠPAČKOVÁ, P., POSPÍŠILOVÁ, L., OUŘEDNÍČEK, M. (2013): Prognóza demografického vývoje spádového území obce Dolní Břežany na období 2012–2030. Východiska, předpoklady a základní výsledky prognózy. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta a obec Dolní Břežany, Praha, 17 s.

FRANTÁL, B., MALÝ, J., OUŘEDNÍČEK, M., NEMEŠKAL, J. (2016): Spatial differentiation of the Dukovany nuclear power plant impact on surrounding communities: Public perception versus reality. *Moravian Geographical Reports*. V recenzním řízení.

HAMPL, M. (1996): Teorie geografické organizace společnosti. In: Hampl, M., a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, Praha, s. 13–34.

MUSIL, J., MÜLLER, J. (2008): Vnitřní periferie v České republice jako mechanismus sociální exkluze. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 44, č. 2, s. 321–348.

NOVÁK, J., NETRDOVÁ, P. (2011): Prostorové vzorce územních nerovností v České republice. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 47, č. 4, s. 717–744.

OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J. (2012): Populační vývoj Prahy a jejího zázemí v transformačním období. In: Ouředníček, M., Temelová, J. eds.: Sociální proměny pražských čtvrtí. Academia, Praha, s. 25–46.

OUŘEDNÍČEK, M., ŠPAČKOVÁ, P., FEŘTROVÁ, M. (2011): Změny sociálního prostředí a kvality života v depopulačních regionech České republiky. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 47, č. 4, s. 777–803.

ŠPAČKOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., NOVÁK, J., KŘIVKA, M. (2012): Zóny rezidenční suburbanizace 2010. Specializovaná mapa. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze.

Zdroje dat

ČSÚ (2015): Databáze demografických údajů 1991–2014.

ČSÚ (2013): Sčítání lidu, domů a bytů v letech 1970–2011.